

HATKASSA-KATSAUS, ELOKUU 2022

Missä mennään Hatkassa?

Pesäpuu ry:n Hatkassa – sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen -hankkeessa on tavoitteena yhdessä nuorten, sijaishuoltopaikkojen ja eri toimijoiden kanssa

- 1) luoda kuva hatkailmiön nykytilasta
- 2) luoda yhdessä parempia toimintamalleja hatkaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja nuorten turvallisuuden varmistamiseksi hatkojen aikana
- 3) kehittää työtä hatkaamiseen liittyvän jälkihoidon edistämiseksi

Tässä katsauksessa kokoamme aluksi lyhyesti kansainvälistä ja suomalaista tutkimustietoa hatkailmiöstä. Sen jälkeen valotamme hieman hatkailmiötä Hatkassa-työssä eri yhteistyötahojen kanssa keväällä 2022 käytyjen keskustelujen pohjalta. Lopuksi suuntaamme katseen Hatkassa-työn tulevan syksyn tekemiseen.

Systeminen ja kompleksinen ongelma kaipaa lisää ymmärrystä

Hatkaaminen, eli luvaton poissaolo sijaishuoltopaikasta, aiheuttaa ymmärrettävästi huolta, keinottomuutta ja turhautumista nuoren läheisille ja eri ammattilaisille. Kyse on systeemisestä ja kompleksisesta ongelmasta, johon eri toimijoiden tunteiden ja arvojen

lisäksi liittyy erilaisia toimintakulttuureita, maailmankuvia ja käytäntöjä. Laajemmassa kuvassa hatkaamisilmiön voidaan myös ajatella linkittyvän siihen, minkälainen todellisuus yhteiskunnassa ja lastensuojelussa instituutioina on. Myös nykyiset nuoriin ja nuoruuteen kohdistuvat odotukset vaikuttavat asiaan. Hatkaamisen voidaan ajatella olevan selviytymisstrategia – ei paras mahdollinen, mutta luonnollinen pyrkimys oman autonomian haltuun ottamiseen tilanteessa, jossa nuorella tosiasiaassa on verrattain vähän kontrollia omaan elämäänsä.

Hatkaaminen on nuoren tapa reagoida yksilöllisiin ja ympäristöön liittyviin asioihin. Kansainvälisessä kirjallisuudessa on tutkittu verrattain paljon hatkaamiseen liittyviä riskitekijöitä (Esim. Karam & Robert 2013; Saewyc & Edinburgh 2010; Slesnick & Prestpotnik 2008; Slesnick ym. 2009; Hill ym. 2016; Bowden & Lambie 2015). Ympäristöön liittyviä tekijöitä ovat sijaishuoltoapaikan ilmapiiri, sijaishuoltoapaikkojen ja niiden työntekijöiden muutokset, nuoren osattomuus, kaltoinkohtelu tai tylsyys sijaishuollosa sekä sijaishuollon vastustaminen. Sijaishuoltoapaikan ilmapiirin osalta paikan tiukkuus itsessään ei ollut riskitekijä, vaan sellainen siitä tuli silloin, kun tiukkuuden lisäksi sijaishuoltopaikassa oli kylmä ja etäinen ilmapiiri. Lisäksi työntekijöiden tyytymättömyys työyhteisössä, työntekijöiden heikko kokemus omasta osaamisesta sekä työntekijöiden ja nuorten huonot välit sijaishuollossa on tunnistettu riskitekijöiksi. Teini-ikäiset, yli 13-vuotiaat nuoret, ja tytöt hatkaavat jonkin verran enemmän. Myös aiempi hatkaaminen, mielenterveys- ja päihdeongelmat, huono kouluviihtyvyys ja koulukäymättömyys, hyväksikäyttö ja kaltoinkohtelu, ver-taiset ja perhe sekä jengit saattavat muodostaa riskin hatkaamiselle.

Ennaltaehkäiseviä tekijöitä hatkaamiselle sen sijaan ovat nuoren osallisuus, positiiviset ihmissuhteet ja sosiaaliset suhteet sijaishuollossa. Myös luottamuksellinen, välittävä ja terapeuttinen ilmapiiri sijaishuolto paikassa ehkäisee hatkaamista. Vahvimpia suojaavia tekijöitä on lisäksi hyvä yhteys kouluun, vanhempiin, muihin turvallisiin aikuisiin ja kavereihin.

Kansainvälisesti on olemassa tutkittua tietoa hatkaamiseen liittyvistä toimintamalleista hatkaamista ennen, sen aikana ja sen jälkeen. Näistä interventioista ennaltaehkäiseviä ja positiiviseen näyttöön perustuvia ovat sellaiset, joissa korostuu perheterapeuttisuus, traumainformoitu työote, voimavaralähtöisyys, terveydenhuollollinen näkökulma sekä ehkäisy- ja seksuaaliterveysneuvonta, mielenterveyden seuranta, tavoitenäkökulma ja itsestä huolehtimisen (*self-care*) taidot.

Suomalaista tutkimusta hatkaamisesta on vähänlaisesti, mutta selvää on, että nuoret kohtaavat myös Suomessa vaaroja hatkojen aikana. On päihteidenkäyttöä, rikollisia tekoja, rikoksiin painostamista ja rikoksen uhriksi joutumista. Lähes joka kolmas lapsi tai nuori syyllistyy luvattoman poissaolon aikana jonkinasteiseen rikokseen. Joka kymmenes lapsi tai nuori joutuu luvattoman poissaolon aikana rikoksen uhriksi. Lisäksi nuoret kohtaavat seksuaalista hyväksikäyttöä ja seksin vaihtamista rahaan, majapaikkaan tai päihteisiin. Voidaan myös pohtia, onko toisinaan kyse ihmiskaupasta. (Kervinen & Ollus 2019, Isoniemi 2019.)

Suomalaisessa kontekstissa on käsitteellisesti epäselvää, milloin lapsesta tulee ”hatkalainen”. Yhtenäisiä kansallisia määrittelyjä ei ole. On mikro- (muutamia tunteja)

ja makro- (viikkoja, kuukausia) poissaoloja. Hatkaamista voi lähestyä myös lasten katoamistapauksina, jotka ovat poliisitehtäviä, tai lastensuojelun virka-apupyyntöinä poliisille, jotka sen sijaan käsitetään lastensuojelutehtäviksi. Tässä suhteessa lapset ovat tällä hetkellä eriarvoisessa asemassa. Kansallisia määrittelyjä eri viranomaisille ei ole esimerkiksi kohtuullisen ajan tai välittömän vaaran arvioimiseksi. Nämä ovat olennaisia tietoja määriteltäessä sitä, ”kumman tehtäväksi” lapsen etsiminen katsotaan.

Ennen kaikkea hatkaamisessa ja sen ennaltaehkäisemisessä on kyse lapsen oikeuksien ja edun toteutumisesta. Lapsen oikeudet ja lapsen edun ensisijaisuus ovat jakamattomia, ja niiden tulee olla kaiken viranomaistoiminnan ytimessä ja pääperiaatteena (Lasten oikeuden sopimus). Yhteiskunnallisesti suurin ongelma tällä hetkellä vaikuttaa olevan se, ettei näitä yhteiskunnan suojeluun otettuja, erityisen haavoittuvassa asemassa olevia nuoria pystytä suojelemaan riittävällä tavalla.

Koska kyse on systeemisestä ja kompleksisesta ongelmasta, johon liittyy erilaisia tekijöitä ja toimijoita, ei ole olemassa helppoja tai yksinkertaisia ratkaisuja. Tarvitaan muutosta monella eri tasolla. Olennaista on, että jaamme kaikki yhteisen tavoitteen näiden nuorten suojelemisesta, lapsen edusta ja lapsen oikeuksista.

Mitä hankkeessa on nyt tapahtunut?

Hatkassa-hankkeessa käytiin kevään 2022 aikana lukuisia keskusteluja hatkaamisilmiöstä yhteistyökumppaneiden kanssa. Näiden keskustelujen perusteella on yhdessä tunnistettu useita muutoksen tarpeita, ja yhteinen tahtotila jaetaan eri toimijoiden kesken.

Keskusteluissa on ollut esillä niin sijaishuoltoon kuin viranomaisyhteistyöhönkin liittyviä teki-
jöitä. Tarvitaan keskittymistä niin sijoituksen alkuvaiheeseen kuin erityisen huolenpidon tar-
joamiin kuntouttaviin jaksoihinkin. Toisaalta hatkat liittyvät myös sijaishuollon laatuun eikä
niistä voi puhua irrallaan järjestelmästä ja rakenteista. Tarvitaan kriittistä tarkastelua lasten
siirtelykulttuuriin (toistuvat sijaishuoltopaikkojen muutokset) sekä kategoriin rajoitustoi-
menpiteisiin hatkan jälkeen. Mitä rajoituksilla saavutetaan? Onko lastensuojelun ”kova kovaa
vastaan”- tai ”rautaa rajalle” -paradigma edelleen toimiva? Näitä kysymyksiä pohtivat sekä
nuoret että ammattilaiset.

Viranomaisten toimiva yhteistyö on puhututtanut eri toimijoita. Toisaalta poliisin virka-avun
saaminen paikalle on koettu hankalaksi, toisaalta on ollut pohdintaa, onko laissa nuoren
mentävä aukko. Voi myös olla, että me ammattilaisetkaan emme aina osaa kirjata ja perus-
tella riittävällä tavalla virka-apupyynnöjä arvioiden nuoreen kohdistuvaa riskiä ja vaaraa.
Sosiaali- ja terveysministeriö, Poliisihallitus ja Häätäkeskuslaitos julkaisivat keväällä 2022
uuden virka-apupyynnötohjeistuksen ratkaistakseen moniviranomaisyhteistyön haasteita. Oh-
jeistus on kuitenkin aiheuttanut kentällä ristiriitaisia kokemuksia: Onko se

tuonut toimivuutta vai lisää byrokratiaa? Ohjeistuksessa ei esimerkiksi ole selkeitä yhteisiä määrittelyjä riskin ja välittömän vaaran arviolle ja kriteereille. Selvää on, ettei ohje ole onnistunut vielä jalkautumaan kansallisesti kaikille toimijoille.

Vaikka haasteita niin sijaishuollossa kuin moniviranomaisyhteistyössä selkeästi on, on tullut selväksi, että hatkaamiseen puuttuminen on pitkälti asennekysymys. Nuorten hatkaaminen täytyy nähdä meidän kaikkien asianamme niin sosiaalityössä, lastensuojelulaitoksissa, poliisissa kuin hätäkeskuksessa – ei jonain ulkoisena, nuoren yksilöllisenä ongelmana. Jokaisen näiden toimijan tulee pohtia, mitä itse voisi tehdä toisin hatkaamisen ennaltaehkäisemiseksi ja nuorten suojelemiseksi. Moniviranomaisyhteistyö ei ole vain yhteistyötä, vaan yhteistä työtä.

Maaliskuussa 2022 käynnistynyt Hatkassa – sijaishuoltopaikasta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen -hanke on päässyt hyvään vauhtiin kevään 2022 aikana. Hankkeen ensimmäisen vuoden tavoitteena on luoda kansallinen tilannekuva hatkailmiöstä ja sen taustatekijöistä hatkan aikana sekä tuottaa tietoa myös hatkan jälkeen tapahtuvista asioista.

Syksyn 2022 aikana hatkaamisesta kerätään tietoa nuorilta ja heidän läheisiltään, lastensuojelulaitosten ammattilaisilta, sosiaalityöstä ja sosiaalipäivystyksestä sekä poliiseilta. Tiedonkeruu toteutetaan laajalla kyselyllä. Kysely tuottaa tietoa nimenomaan

hatkaamisesta ilmiönä, siihen liittyvistä veto- ja pitovoimatekijöistä sekä eri toimijoiden asenteista ja ymmärryksestä liittyen hatkaamiseen.

Kyselyssä kerättyä tietoa tullaan yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa syventämään työpajoin loka–joulukuussa 2022. Raportti hatkaamisen kansallisesta tilannekuvasta on määrä julkaista maaliskuussa 2023, jonka jälkeen yhteiskehittämisen periaattein tartumme konkreettisiin toimiin hatkaavien nuorten suojelemiseksi yhdessä.

Olethan meihin matalalla kynnyksellä yhteydessä!

Maija Haapala, p. 044 715 0211, maija.haapala@pesapuu.fi

Twitter: @maijaruusu

TikTok: <https://www.tiktok.com/@sossut>

Onni Westlund, p. 045 886 3326, onni.westlund@pesapuu.fi

Twitter: @onniwestlund

LinkedIn: <https://www.linkedin.com/in/onniwestlund/>

PESÄPUU RY
toimisto@pesapuu.fi
www.pesapuu.fi

